

Retrats

GUMERSIND
GOMILA

Retrats
12

GUMERSIND GOMILA

Joan Triadú
Ismael Pelegrí
Jaume Aulet
Miquela Valls
Pere Gomila

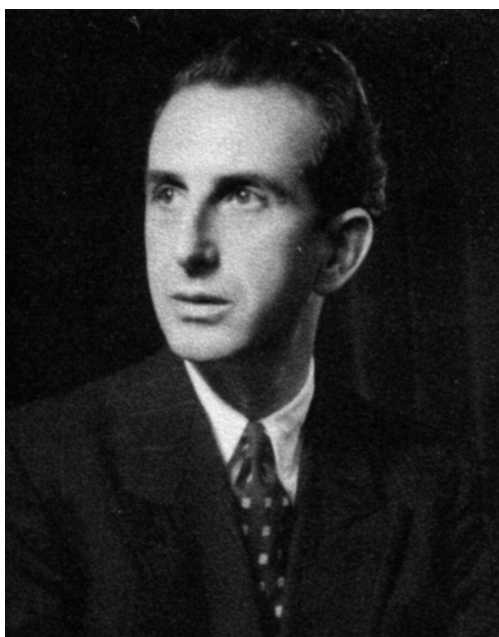
ASSOCIACIÓ
D'EScriptors
EN LLENGUA
CATALANA

Barcelona, 2007

Retrats

GUMERSIND
GOMILA

Aquest dotzè Retrat està patrocinat per

© dels autors

Primera edició: juliol de 2007

Dipòsit legal: B-32.863-07

ISSN: 1885-2742

*Edita: Associació d'Escriptors en Llengua Catalana
Canuda, 6, 5è pis (Ateneu Barcelonès). 08002 Barcelona*

E-mail escriptors@aelc.cat <http://www.escriptors.cat>

Disseny i realització: Insòlit, Barcelona

Impressió: La Impremta Ecològica, Barcelona

Índex

- 9 PRESENTACIÓ
Maragarita Ballester
- 13 GUMERSIND GOMILA:
EN EL RECORD I EN LA SEVA POESIA
Joan Triadú
- 17 GUMERSIND GOMILA:
MENORQUÍ DEL ROSSELLÓ
Ismael Pelegrí i Pons
- 27 GUMERSIND GOMILA
I LES CONNEXIONS AMB LA POESIA
CATALANA DE LA SEVA ÈPOCA
Jaume Aulet
- 41 ELS LLIGAMS DE GUMERSIND GOMILA
AMB ELS LITERATS DE LA CATALUNYA NORD
Miquela Valls
- 39 NOTA SOBRE LA POESIA
DE GUMERSIND GOMILA
Pere Gomila

Presentació

Margarita Ballester

Vocal de l'AELC per les Illes

Gumersind Gomila va néixer a Maó l'any 1905, va viure a Perpinyà fins l'any 1970, data de la seva mort. La seva obra en el camp de la poesia sempre va quedar en un àmbit privat i restringit en relació amb la seva producció com a ceramista, pintor i, sobretot, activista cultural. Va publicar ell mateix els seus llibres en una editorial pròpia i, com hem dit abans, es va mantenir en cercles molts reduïts.

A partir de la seva mort i durant els anys 80, a Menorca i a Perpinyà es va promoure el seu reconeixement en una acció conjunta d'actes d'homenatge que s'han tornat a produir en els dos darrers anys; l'any 2005 es va celebrar el centenari del seu naixement, celebració que es va portar a terme gràcies a la decisió de l'Institut Menorquí d'Estudis (IME) i amb la col·laboració del Consell de Menorca, i els ajuntaments de Maó i de Perpinyà. També s'ha editat una antologia del poeta (2003) i el seu darrer llibre de poemes (2005), llibres que trobareu citats a la bibliografia d'aquest «retrat».

En el marc del centenari i amb motiu de la reedició de part de la seva obra, durant el 2006 els Premis Cavall Verd han volgut retre homenatge a Gumersind Gomila celebrant els actes del lliurament del premi a Maó, la seva ciutat natal. S'ha de dir que per primera vegada la concessió del Premi Cavall Verd es fa a Menorca.

Els actes dels Premis Cavall Verd promoguts per l'AELC en col·laboració amb els Consells Insulars de Menorca i Mallorca, l'Ajuntament de Maó, la Institució de les Lletres Catalanes, CEDRO i amb el suport de l'Ateneu de Maó, es van iniciar amb una taula rodona on els participants, tots ells estudiosos de la figura del poeta, van fer una defensa dels valors literaris de la poesia de Gumersind Gomila i la seva incardinació en la cultura del segle xx. Jordi Pere Cerdà deia en un llibre d'homenatge (publicat a Maó l'any 1983) que la figura de Gomila ens dóna la possibilitat de «travessar el mirall de l'aparent fragmentació». Cerdà es refereix a la cultura catalana, l'occitana i la francesa.

Aquest homenatge dels Premis Cavall Verd dedicats al poeta Gumersind Gomila va reunir en un mateix acte el professor de la Universitat Autònoma de Barcelona, Jaume Aulet, el professor i membre de l'IME Ismael Pelegrí i la investigadora Miquela Valls, de la Universitat de Perpinyà. El volum que teniu a les mans recull les exposicions que van fer els membres de la taula rodona abans esmentada, exposicions que responen a la intenció de cobrir tres flancs de l'obra de Gumersind Gomila: les seves arrels menorquines, la incardinació de la seva poesia dins els corrents literaris del postsimbolisme, i la seva aportació en l'àmbit de la cultura catalana del Principat i del Rosselló.

Les arrels menorquines són analitzades des de la perspectiva d'una obra que avança en la proximitat simbòlica de l'espai illenc en relació inversa a la vivència de l'espai geogràfic real. Ismael Pelegrí analitza i fonamenta aquesta experiència dual de l'autor en un recorregut per la seva obra des de la publicació de *La sorra calenta* (1943) fins al seu últim llibre publicat un any abans de morir, *Els ocells morts*.

Jaume Aulet ens presenta una subtil radiografia dels trets de l'obra poètica de l'autor que, segons el seu criteri, no ha estat valorat seriosament i que mereix un lloc propi en el panorama de la tradició de la modernitat en la literatura catalana de la segona meitat del segle xx. Jaume Aulet planteja la necessitat de

recuperar la seva obra poètica completa i els seus escrits sobre poètica, crítica i anàlisi cultural.

Miquela Valls s'aproxima a la personalitat i a l'obra de Gomila des de la visió complexa de la cultura catalana en el Rosselló. Fa una interessant aportació sobre la figura i la personalitat del poeta qüestionant-se les arrels del seu desconeixement com a poeta que també pertany a la Catalunya Nord.

Els actes d'homenatge dedicats a Gomila es van cloure amb un recorregut literari per la ciutat de Maó, on va viure el poeta fins als 22 anys. Josefina Salord, Directora de l'Institut Menorquí d'Estudis, investigadora, assagista i catedràtica de Literatura Catalana a l'Institut Joan Ramis i Ramis va escriure i organitzar un passeig per *Gumersind Gomila i la ciutat literària de Maó* que ens condueix per un recorregut vivencial i literari de Maó de la mà de diversos autors nascuts i/o vinculats a la ciutat a través de la seva obra. Es tracta doncs d'una antologia peripatètica de textos d'autors tan diversos com Josep Pla, Joan Ramis i Ramis, Antoni Febrer i Cardona, Josep de Togores, Ferran Soldevila, Nicolau Rubió i Tudurí, Pau Faner, Joan Pons, Àngel Ruiz i Pablo, Ponç Pons, Josep Maria Quintana, i evidentment Gumersind Gomila. Esperem doncs que en algun moment es faci l'edició d'aquest magnífic viatge literari per la ciutat.

El lector trobarà també, en aquest volum, una petita antologia elaborada pel poeta Pere Gomila amb una nota introductòria que situa l'obra de l'autor en el seu context cronològic i literari del moment. I també un escrit de Joan Triadú, fet per l'ocasió, que ens recorda les seves trobades amb el poeta.

Gumersind Gomila: en el record i en la seva poesia

Joan Triadú

Vaig conèixer Gumersind Gomila i el vaig poder tractar una mica, cap a mig decenni de 1950, en què anant o venint d'Anglaterra, feia un atur a Perpinyà. Em va portar a visitar el centre artístic i cultural de Sant Francesc, dedicat en primer lloc a la ceràmica, però presidit aleshores pels grans tapissos, per a plafons, del mestre Lurçat, en els quals ell treballava. En un racó del fons d'aquell espai fascinant hi havia un piano de cua, en el qual, em deien, havia tocat Pau Casals o hi havia passat els dits, amb el violoncel a punt. Ho portava tot, crec, un dels gernas Bauby (jo coneixia més el que tants anys féu la revista *Tramontana*, a la Cerdanya de petja francesa). La terrisseria de Sant Francesc tenia aleshores una veritable projecció internacional.

Una tarda de bon temps ens vam asseure al cafè de la Llotja a tocar de l'escultura de Maillol que presidia la placeta. Hi van venir també l'Esteve Albert i Corp (un gran amic mataroní i company de viatge) i em sembla que un exiliat de nota, Joan Layret, amb qui vaig pujar, més endavant, a entrada de tardor, a Sant Martí, camí del Canigó. Aquell dia va sortir a la conversa la poesia. L'Esteve Albert en feia –i molta– i jo era conegut i discutit per l'antologia de mig segle de poesia catalana que havia publicat el 1951 a Barcelona i no sé si s'havia publicat encara, però em sembla que sí, la que, dedicada al públic de parla

anglesa, molt més extensa, m'havia editat a Oxford l'enyorat Joan Gili. Fos com fos, Gumersind Gomila no es pogué estar de comentar que ell també n'escrivia, malgrat que la seva dedicació hagués estat cada vegada més la creació artística, del dibuix i la pintura a la plàstica, en desenvolupament prestigiós França endins.

Com tot poeta, Gomila tenia el seu cau: Cotlliure. Ja sabia el que es feia! Anàrem a la inevitable tomba de Machado. La inscripció que l'assenyalava era a terra i trencada pel mig. Gomila se'n dolgué i una bona dona que poc o molt s'ocupava del cementiri ens digué que ella regava les plantes i prou. El poeta espanyol no ens estimava gaire als catalans (cosa molt normal), però es féu amb Carles Riba, de qui potser no sabia res, en compartir els tràngols del pas de la frontera i de la primera nit d'exili. Per a Gomila, que ho havia travessat tot i que havia escrit un poema sobre Machado (molt celebrat), li sabia greu que ni entre poetes no hi hagués prou entesa, ell que coneixia tan bé alguns poetes francesos i els estimava. La visió que nosaltres li donàvem des de la Catalunya ocupada era real i de lluita. Ho comprenia i aspirava a la comprensió. El seu món poètic retret, acordat amb el posat singular de la seva modèstia, anava més enllà de la història immediata, sense, però, que se'n desentengués. La seva amistat, polida i un xic distant en aparença, de tan sensible, se'm féu enyorar.

Al cap de més de deu anys d'aquella tongada em va arribar, amb una dedicatòria autògrafa de l'autor, el llibre *Llucifer*, subtítulat «Llegenda íntima», publicat a Barcelona dins la col·lecció «El Triangle» i adreçat «A la terra occitana». Gomila s'encamina (malgrat que sempre sembla que no toqui terra) país endins, sota la volta del cel, presidida per Llucifer, l'estel brillant de l'antiguitat, com el poeta explica a la nota preliminar. No es tracta, doncs, del diable, sinó de Venus –«estrella de l'alba, estrella ponentina, estrella del pastor», diu–, i així Llucifer torna a ésser el qui porta la llum.

Però des d'aquesta arrencada, aclaridora a mitges, el llibre deixa un rastre de conjur. A l'«Oda a Llucifer», un dels millors poemes i amb relació a la majoria, entre els més extensos, el poeta se sent ell mateix un corb, ocell significatiu literàriament, au del record –hores, penes–, i d'invocació a la mort. La «Llegenda íntima» de Gumersind Gomila es mitifica en el seu misteriós gest d'adoració a l'estel personificat en una mena de déu magnífic i llunyà, rei de l'altura, i alhora tractat familiarment –«Lluci, company gentil»–, però indiferent envers la criatura. Tanmateix, tota la nit el poeta restarà esperant-lo, «damunt l'altar de l'alba».

Bé, però Gomila s'afanya a dir-nos, per treure perversió al mite, que la manca de llum a les poblacions durant la guerra donava relleu a les ombres i als astres. Tanmateix, planta a tota pàgina, abans de començar la funció, la dita del seu mestre Alain. «Si jo fos monjo, provaria que Llucifer és Déu.» *Llucifer*, a poc a poc, puja a «llegenda» filosòfica. L'apartat «tençons de l'amistat», més que un brillant exercici fa de creuer de l'arquitectura del llibre. Quant a mi, m'enduc els poemes breus, quotidians, que potser recorden J. S. Pons, antològics. Però tot és poesia.

Gumersind Gomila: menorquí del Rosselló

Ismael Pelegrí i Pons

Institut Menorquí d'Estudis

Gumersind Gomila va néixer a Maó el 27 d'agost de 1905. Va viure a l'illa fins a 1927, és a dir, fins als 22 anys, en què, després d'unes primeres i breus estades al Rosselló i un cop acabat el seu compromís amb el sevei militar espanyol, es va establir definitivament a la Catalunya Nord. Els anys menorquins de Gomila formen un període prou important de la seva trajectòria vital: els de la seva primera formació artística. Com es remarca a la solapa de *Llucifer*, eix central de la seva producció poètica, «quan Gumersind Gomila parla de la seva formació sol dir que fou primerament megalítica. Nascut a Maó, es penetrarà, durant tota la infantesa, de les construccions primitives de l'illa, així com també dels grans blocs miocènics i primaris dels seus penya-segats».¹ D'aquest període inicial d'activitats culturals s'ha de destacar el fet que es desenvolupen vinculades a l'Ateneu Científic i Literari de Maó i que Gomila se centra en l'àmbit de la pintura. D'aquesta època, per exemple, en coneixem dues exposicions; una primera, el 1924, acompanyant la seva germana Antònia; i, l'altra, el 1926, juntament amb Joan M. d'Andreu, Emilià Castañes, Llorenç Olives, Francesc Pons, José Torrens i Joan Vives. A més, a l'empara de l'entitat maonesa va

1. GOMILA, Gumersind, *Llucifer*. Barcelona: Edicions El Triangle, 1966. El redactat, amb tota seguretat, és del mateix Gomila.

impartir classes de dibuix i pintura entre 1924 i 1927. El vincle amb l'Ateneu eren prou forts com demostra el fet que, també d'aquest període, es conserven una sèrie de caricatures en les quals Gomila representa personatges lligats a la vida d'aquesta entitat cultural, com Francesc Hernández Sanz, Jaume Ferrer i Aledo i Antoni Victori i Taltavull. Una hipòtesi més agosarada és la que suggereix que, a Maó, va tenir els primers contactes amb el catalanisme, de la mà del menorquí Marçal Pascuchi, el qual, a Barcelona, durant la seva època universitària, havia format part d'Acció Catalana. En una entrevista que li va fer Josep Maria Quintana, el 1984, Pascuchi diu que un cop retornat a l'illa, el 1926, «l'únic que vaig tractar un poc fou en Gumersind Gomila, que en aquells moments encara no havia escrit res».² En aquest moment, en què l'activitat cultural del jove Gomila començava a consolidar els seus fonaments, la mort primerenca del seu pare li capgirà per complet la vida. Així, aquell mateix 1927, la família es traslladà a viure a Perpinyà, on hi havia parents que s'hi havien establert amb anterioritat. És al Rosselló on Gomila desplegà i amplià el ventall de la seva participació catalanista, a la qual afegí la implicació en els afers occitans. El seu vessant més conegut és el poètic, iniciat a recer dels Jocs Florals, a Perpinyà i a Tolosa de Llenguadoc, i que va donar com a fruit quatre llibres d'una més que digna qualitat literària: *La sorra calenta* (1943, reeditada en una versió corregida i augmentada el 1967), *Llucifer* (1966), *El Vent Fútil* (1967) i *Els ocells morts* (1969),³ a més de deixar

2. QUINTANA, Josep Maria, « Marçal Pascuchi, de la conversió a l'exili », *Revista de Menorca*, 1984, p. 507.

3. L'única de les obres de Gomila que, en el seu moment, va ser publicada en una editorial amb uns circuits de distribució « normals » pel que fa a l'època fou la reedició que Barcino va fer el 1967 de *La sorra calenta*. La primera edició d'aquesta obra havia estat possible gràcies a la Societat d'Estudis Occitans, que l'havia editada a Tolosa de Llenguadoc, el 1943, en plena Segona Guerra Mundial. Els altres poemaris de Gomila varen ésser autopublicats a finals de la dècada dels seixanta a Barcelona de la mà d'Edicions el Triangle, els canals de distribució de la qual eren gairebé inexistents. Aquest fet explica la dificultat

una gran quantitat de poemes seus escampats en diverses publicacions en què col·laborà. També escriví una novel·la, encara inèdita, *Els divins extravagants*, i un parell d'assajos sobre l'obra de Jacint Verdaguer, sembla que introbables. També és coneguda la seva vàlua en el camp de les arts plàstiques, no només en la pintura sinó especialment en la ceràmica, gràcies al seu treball als obradors de Sant Vicenç de Perpinyà (amb una interessant obra pròpia) i a la relació que va mantenir amb Jean Lurçat, amb qui va signar conjuntament alguns dels *panneux* o plafons més famosos del francès. Menys conegudes, però, són les seves participacions en l'activisme cultural catalanista i occitanista, una trajectòria paral·lela a la de la cultura nord-catalana i occitana del moment, que s'inicia, a principis dels 30, a la Colla del Rosselló i els felibrencs, que passa per l'Acadèmia de la Ginesta d'Or i Nostra Terra, i que la Guerra d'Espanya i la Segona Guerra Mundial reconduïxen cap a l'Institut d'Estudis Occitans (del qual és fundador), al suport als exilats catalans, etc., i que acaba amb el relleu de les noves generacions del Grup Rossellonès d'Estudis Catalans a finals dels seixanta. El seu activisme es manifestà en publicacions periòdiques diverses (*Oc*, *Tramontane*, *Pont Blau*, *Revista de Menorca*, *Cap d'any* de Raixa, *Almanach Català-Rossellonès*, *Lo Gai Saber*, *Folklore*, *Serra d'Or...*), en emissions radiofòniques (on parlà de Carles Riba o dels trobadors, entre d'altres), en la participació en grups teatrals, etc, fent de vertader pont entre fronteres i cultures. La mort el sobtà, malauradament, el 22 de març de 1970, en el moment en què la seva figura començava a transcendir en els àmbits culturals catalans.

---

amb la qual el lector es trobava per accedir a la seva obra poètica. A dia d'avui, gràcies a la tasca de l'Institut Menorquí d'Estudis, qui vulgui pot llegir-ne una antologia (GOMILA, Gumersind, *Antologia poètica*. Maó: IME, 2003) i la reedició del darrer dels seus poemaris (GOMILA, Gumersind, *Els ocells morts*. Maó: Ajuntament de Maó / IME, 2005). Aquest fet, però, no deixa de banda que un dels objectius immediats per a garantir-ne el coneixement ha de ser la publicació de l'obra poètica completa.

La poeta Margarita Ballester va guanyar el premi «Josep Maria Llopart» de poesia a la passada edició dels Premis Cavall Verd amb un magnífic poemari intitulat *Entre dues espases*.⁴ A l'interior d'aquest llibre s'explica l'origen del títol amb els següents mots: «*Entre dues espases* és un vers d'un poema de Gumersind Gomila que parla de tenir el cor dividit entre el nord i el sud; aquesta eròtica del sofriment per la bellesa que no voldríem dividida en res: vida i escriptura, realitat i desig».⁵ Aquesta dualitat de termes, en principi contradictoris, però que conviuen mantenint un equilibri harmoniós, és la característica principal amb la qual podríem identificar la vida i l'obra de Gumersind Gomila. Els espais geogràfics no en són l'excepció. De la síntesi biogràfica amb què s'ha iniciat aquest text es poden deduir dos eixos espacials al voltant dels quals es mou Gomila i la seva producció. En primer lloc, el que formarien Occitània i els Països Catalans; l'altre, restringit a l'àmbit català, presentaria el Rosselló i Menorca a cada extrem. Per motius biogràfics, Gomila és un autor menorquí, com ja s'ha vist. Ara bé, l'illa és també una presència constant en la seva obra, com ho seran la Catalunya Nord o les terres occitanes. És l'objectiu del que resta d'aquest text centrar-se breument en la presència menorquina en l'obra de Gomila.

En primer lloc, parlarem de la seva creació literària, i així i tot hi passarem de manera breu, deixant de banda l'exhaustivitat, perquè no és aquest el propòsit del text. Cal remarcar, idè, pel que fa a la poesia de Gomila, que Menorca hi apareix de manera indirecta i subtil a *La sorra calenta*, el seu primer poemari, de 1943, reeditat, corregit i augmentat el 1967. Per exemple, en els versos del poema «Latituds» en què l'estimada demana al jo poètic pel seu país d'origen amb aquests mots:

---

4. BALLESTER, Margarita, *Entre dues espases*. Barcelona: Jardins de Samarcanda, 2004.

5. BALLESTER, Margarita, *op. cit.*, p. 78.

–I vós, amic, de quin cantó?–
(v.6)

Qüestió a la qual es respon:

Jo li mostrava, en la mar blava,
el fil de l'horitzó...⁶
(vs. 7 i 8)

A *Llucifer*, el segon llibre de Gomila, de 1966, també trobam alguna referència a l'origen menorquí del poeta, com succeeix en els versos del poema «Invitació irònica» en el qual es pot llegir la següent afirmació:

Lluci. –[...] Ets ben bé català.
Jo. –Cadascú és fill d'on és i en duu la marca:
Jo, menorquí, nascut dins una barca,
no puc veure les coses d'aquest món
tal com diuen que són
els qui han nascut en terra.⁷
(vs. 12-17)

Molt més clares són les referències concretes a la infantesa del poeta que trobam en els dos poemes dedicats al ginjoler, arbre que esdevé símbol de la infantesa:

Era de carn? Si amb la destral
li feria la soca, tot de calfred
i compartint el mal,
veia rajar-li sang,
com dels meus colzes i genolls

---

6. GOMILA, Gumersind, *La sorra calenta*. Barcelona: Barcino, 1967, p. 25. Aquest poema també es pot trobar a l'antologia poètica de l'IME (*op. cit.*), p. 27.

7. GOMILA, Gumersind, *Llucifer*. Barcelona: Edicions El Triangle, 1966, ps. 112-13.

si, entropessant amb els fonolls
o pel camí, lliscant en el verdet,
m'aixecava amb les mans plenes de fang...
Hort de casa! Salut, dolça infantesa,
fa anys i panys despresa
del meu cos!
Soca del jo de tants de jos.⁸

(vs. 23-34)

Molt més difícils de trobar són les referències a Menorca que hi ha a *El vent fútil*, el tercer dels poemaris publicats per Gomila, el 1967, tot el contrari del que passa amb *Els ocells morts*, darre- ra obra que publicà, el 1969, i en la qual es poetitza Menorca, l'illa que l'autor coneixia, és a dir, la de la infantesa. I poetitzar en aquest cas significà mitificar el paradís perdut que Gomila deixà enrere, però que formava part del seu bagatge vital i que prengué forma a partir de records simbolitzats en els ocells. A les pàgines d'aquest poemari hi ha referències a la casa del carrer on va néixer, el de Gràcia, a l'expectació que provocà a Menorca el pas del cometa Halley, a l'escola on anà, als penyals del port de Maó, al seu pare, etc. Gràcies a la cantant Maria Àngels Gornès, la qual des de fa gairebé trenta anys posa música i canta els textos de Gomila,⁹ a *Antologia poètica* de Gumersind Gomila editada per l'IME el 2003 i a la recent reedició que s'ha fet d'*Els ocells morts*, alguns dels seus versos no ens són del tot desconeguts. Per exemple, el que formen el poema «El fossar»:

Ocell emigrador que vas i véns
i travesses la mar d'un cap a l'altre,

---

8. GOMILA, Gumersind, «L'amic inesperat», dins *Llucifer*. Barcelona: Edicions El Triangle, 1966, ps. 122-23. Aquest poema també es pot trobar a l'antologia poètica de l'IME (*op. cit.*), ps. 49-50.

9. Un bon nombre de poemes musicats de Gumersind Gomila es poden escoltar en els dos discs editats per aquesta cantant: *Menorca, et dec...* (Fonos, 1982) i *Entre boires* (Blau / Discmedi, 2002).

si veus, al mig del blau,
si veus una illa amb serenor d'estàtua,
no preguntis son nom als mariners,
que els noms no tenen importància...
Pensa només que aquell és el fossar
dels meus ocells d'infància.

Damunt de cada tomba un raig de sol,
i per corona eterna, la mar ampla...
Un raig de sol és un ocell de foc
que tot ho pren per branca.¹⁰

També ha fet fortuna el seu poema «La llar», el qual avui es pot llegir en la placa commemorativa que el 1996 es va penjar a la façana de la casa del carrer de Gràcia, on va néixer el poeta, i que comença amb la següent estrofa:

A la ciutat alegre de Maó,
la meva ciutat blanca,
veuràs a cada casa dos forats
amunt de la façana,
on el paleta penja la bastida,
amor de cordes clares.

Amb aquestes petites mostres, el lector pot començar a fer-se una idea de la presència de Menorca en l'obra literària de Gumersind Gomila, fet que pot esdevenir una excusa per a endinsar-se en la lectura de la seva poesia, objectiu al qual ens agradaria contribuir des d'aquestes ratlles. Ara bé, no només notam la presència illenca en els textos literaris de Gomila; en els escrits de caire assagístic trobam temes menorquins. Als *Annals de l'Institut d'Estudis Occitans* de gener de 1953, en un

10. GOMILA, Gumersind, *Els ocells morts*. Maó: Ajuntament de Maó / IME, 2005, p. 77.

text que també es reproduïx a la publicació catalana de l'exili mexicà *Pont Blau*, parla de la fundació de Fort de l'Eau per part d'un grup de menorquins, remarcant, en paraules de Gomila, «que fou sota l'ègida d'un baró occità que un grup de catalans de Menorca fundà aquesta localitat». ¹¹ El mateix any, amb motiu del centenari de la seva mort, descriu la biografia d'un menorquí il·lustre, el doctor Orfila, pare de la toxicologia. ¹² I més endavant, el 1969, fa la seva aportació a la recuperació de la consciència catalana de Menorca. ¹³ Aquest article, «La personalitat menorquina» és una fita cabdal pel que fa a l'interès de Gomila pels afers illencs i, malauradament, és una lectura que avui dia té unes plenes vigència i frescor. El text comença fent una defensa d'allò que actualment coneixem com a llengua estàndard, la varietat supradialectal de la llengua. Gomila creu que, malgrat que els diferents territoris emprin un català parlat amb evidents diferències, a l'hora d'escriure cal usar el que ell denomina «bon català», actitud que no significa, però, traïr el propi dialecte, perquè, com diu, «creure que per a millor conservar una gerra cal fer-la bocins i tornar a aferrar els trossos, és voler fomentar una mena de separatisme comarcal que no li veig el què». ¹⁴ L'autor rebutja el reduccionisme a partir de l'exemple del folklore, element que s'utilitza per a marcar diferències entre pobles d'una mateixa cultura quan, en realitat, el que fa és unir-los mitjançant la barreja. No cal recordar l'ús instrumentalitzat que el franquisme va fer del folklore en el sentit que denuncia Gomila o les ganes de fer bocins la gerra de la llengua per part d'algunes iniciatives poc cíviques que fan, de la mala fe i de la ignorància castrense, les seves banderes.

---

11. GOMILA, Gumersind, «El Centenari de Fort de l'Aigua». *Pont Blau*, núm. 8, abril de 1953, p. 117.

12. GOMILA, Gumersind, «Mateu Orfila». *Pont Blau*, núm. 7, març de 1953, ps. 66-68.

13. GOMILA, Gumersind, «La personalitat menorquina». *Revista de Menorca*, gener-març de 1964. Maó: Ateneu Artístic, Científic i Literari de Maó, 1965, ps. 29-34.

14. *Ibid.*, p. 30.

Reprenem el fil del discurs remarcant que, en aquest mateix article, «La personalitat menorquina», Gomila explica que les diferències que hi ha entre els pobles d'una mateixa cultura no es poden atribuir a l'amalgama que suposa el folklore, o les tradicions en general. El fet diferencial és més subtil, i només pot ésser percebut després d'un contacte perllongat. Per açò, segons Gomila, «si Menorca, baix el punt de vista folklòric, està lligada a tota Catalunya [...], baix el punt de vista psicològic, és un cas a part. Jo no crec que el menorquí s'assembli, psicològicament parlant, als habitants de cap altra terra catalana, i fins i tot als de Mallorca i Eivissa». ¹⁵ És a dir, el veritable fet diferencial menorquí, allò que els singularitza respecte de la resta de pobles o països catalans (en aquest cas vol dir el mateix) no és la llengua ni la cultura, evidentment comuna, sinó l'esperit i el caràcter dels seus habitants, com demostra el fet que els menorquins fundadors de Fort de l'Eau, a Algèria, malgrat la influència francesa i africana, es mantingueren com a tals i, fins i tot, transmeteren aquesta manera de ser als seus descendents.

Finalment, no voldríem acabar aquest text sense fer una referència al vessant de les arts plàstiques, perquè la connexió amb Menorca hi és també present, tot i que aquest és potser l'àmbit de Gomila que menys coneixem a hores d'ara. Com ja s'ha dit, el 1924, Gomila exposà la seva obra pictòrica a l'Ateneu Científic i Literari de Maó, juntament amb la seva germana Antònia. Els quadres citats en el catàleg reflectien un estil paisatgístic, en concret imatges d'espais maonesos o propers a aquesta ciutat. ¹⁶ De l'exposició de 1926 no en sabem gairebé res, tot i que no devien canviar gaire els motius dels seus quadres, i més si tenim en compte que, en les seves classes de pintura a l'Ateneu, Gomila treballava els *apuntes del natural*. Més endavant, un cop

---

15. *Ibid.*, p. 34.

16. Només cal repassar els títols de les obres exposades per a fer-nos-en una idea: *Puente de San Roque*, *Jardín de Binidali*, *Un corral en Rafalet* o *Ermita de San Juan*, en són alguns exemples.

instal·lat al Rosselló, la presència de l'illa no és tan explícita però hi continua essent present, com ho demostren les paraules de l'occità Fèlix Castan referides a una de les diverses exposicions nadalenques que es feien cada any a Sant Vicenç. En una crònica d'art publicada a *Oc*, Castan diu de les ceràmiques de Gomila que aquestes són l'expressió de la infantesa menorquina de l'artista, una infantesa que va lligada indissolublement amb la mar. És per això que els temes marins es repeteixen en moltes de les seves ceràmiques de creació.¹⁷

Un cop fet aquest recorregut per la presència de Menorca en l'obra de Gomila, cal deixar clar que l'illa és un motiu més que ens ha de menar a la seva obra. No cal caure, però, en l'error de situar-nos en el localisme reduccionista contra el qual el mateix Gumersind Gomila lluita, i més quan no podem entendre'n l'obra si no es tenen en compte dinàmiques exògenes a l'illa. Menorca ha estat una excusa per a apropar-nos a l'obra d'un autor que trenca amb les barreres i els motlles exclusivament illencs. A més, Gomila és un paradigma de la necessitat que suposa conèixer els autors que Menorca ha donat a la cultura catalana, el marc de referència en què s'ha de situar la producció cultural illenca. Ara bé, hi insistim, el lloc de naixement de Gomila no justifica res *per se*: allò que realment ha motivat el seu homenatge és el fet que ens trobam davant de l'obra d'un autor d'una més que notable qualitat artística, la qual cosa el fa destacar en uns anys difícils per a la nostra cultura, i encara més quan aquesta era feta des de la perifèria.

R

Zb

---

17. CASTAN, Fèlix, *Oc*, núm. 194, octubre de 1954. Tolosa de Llenguadoc: Institut d'Estudis Occitans, 1954, p. 39.

Gumersind Gomila i les connexions amb la poesia catalana de la seva època

Jaume Aulet

Universitat Autònoma de Barcelona

*«Contràriament a ço que molt sovint s'escriu,
la tradició no és l'ànima del poble. L'ànima
és la llengua. La llengua no és una tradició:
és una necessitat.»*

GUMERSIND GOMILA

L'any 1970, amb motiu de la mort de Gumersind Gomila, Xavier Fort i Bufill publica una nota a *Serra d'Or* en la qual afirma que «no havent-se adherit a cap escola, tampoc no en formà, i la seva expressió ha restat com un fenomen isolat, de qualitat sovint ignorada».¹ Catorze anys més tard, en un excel·lent estudi sobre el tema, Pere Gomila parla de «poeta d'una gran independència intel·lectual, sense convencionalismes» i d'«escriptura una mica allunyada dels corrents poètics del seu temps».² A la vista d'aquests precedents, no es pot negar que voler parlar de les connexions de Gumersind Gomila amb la poesia catalana de la seva època no sembla pas una feina fàcil.

1. X[avier] F[ort i] B[ufill], «Record de Gumersind Gomila», *Serra d'Or*, núm. 130 (juliol 1970), p. 63.

2. GOMILA, Pere, «El món poètic de Gumersind Gomila», dins: DIVERSOS AUTORS, *Gumersind Gomila. Poeta. Maó 1906, Perpinyà 1970*, Ajuntament de Maó / Consell Insular de Maó / Obra Cultural Balear / Ajuntament de Perpinyà, 1984, ps. 65-91. Les citacions esmentades són de la p. 68.

És cert que l'obra de Gomila ha estat ignorada. Ja és prou significatiu en aquest sentit que els principals manuals de la història de la literatura catalana ni tan sols no n'esmentin el nom. Però, encara més: no només ha estat ignorada sinó també menystinguda. La bibliografia, per exemple –almenys la més antiga–, dóna dades biogràfiques contradictòries sobre el moment i les causes del trasllat de Maó a Perpinyà. Més greu és encara que el *Nou diccionari 62 de la literatura catalana* (2000) d'Edicions 62, una obra que en principi hauria de ser de referència, trabuqui el títol del llibre *El vent fútil* i citi a canvi *El vent fidel*.³ Fins i tot el 1953, la revista *Tramontane* de Perpinyà parla de *La serra calenta* en comptes de *La sorra calenta*.⁴ Sort que en els darrers temps sembla que les coses comencen a anar pel bon camí. I això és gràcies, sobretot, a la feina de l'Institut Menorquí d'Estudis, de gent com Ismael Pelegrí (el qual, tot i que en algun lloc es presenti com a «aprenent de sibarita»⁵ és també un pencaire de primera) i ara a la recuperació de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana amb motiu del centenari.⁶ Gràcies a tot això, avui dia tenim a mans una bona antologia,⁷ la reedició d'algun dels seus llibres⁸ i estudis més ben documentats.⁹

3. Podríem pensar que és un dels múltiples errors de la nova edició del diccionari. En aquest cas, però, l'errada ja prové de la primera (1979).

4. En la nota de presentació de la reproducció del poema «El rosari»: *Tramontane*, núm. 358 (juliol 1953), p. 197.

5. Vegeu www.alfonducoedicions.com/autors.htm

6. Cal mencionar també els actes de commemoració celebrats el 8 de juny a Barcelona (a l'Institut d'Estudis Catalans) i l'11 de març a Perpinyà (en col·laboració amb la Universitat de Perpinyà).

7. GOMILA, Gumersind, *Antologia poètica*, selecció de Pere Gomila i Ismael Pelegrí, Maó: Institut Menorquí d'Estudis, 2003.

8. GOMILA, Gumersind, *Els ocells morts* (1969), Maó: Ajuntament de Maó / Institut Menorquí d'Estudis, 2005.

9. Per exemple, els pròlegs d'Ismael Pelegrí a les dues edicions ara esmentades (PELEGRÍ, Ismael, «Convidada», pròleg a GOMILA, Gumersind, *Antologia poètica*, op. cit., ps. 9-19; i PELEGRÍ, Ismael, «Pròleg» a GOMILA, Gumersind, *Els ocells morts*, op. cit., ps. 7-11), que són presagis del que esperem que acabi essent un estudi complet i definitiu sobre el tema. Pel que fa a l'anàlisi de l'obra poètica, és de justícia recordar altre cop la importància de l'estudi de 1984 de Pere Gomila, ja esmentat.

Per tot plegat, val la pena fer l'esforç d'intentar situar la poesia de Gomila en el context del seu temps i contribuir així –ni que sigui modestament– a la recuperació i al coneixement de la seva obra. Les circumstàncies, però, condicionen l'intent, per la qual cosa em limitaré a llançar unes quantes hipòtesis d'interpretació i a desenvolupar-les.

La primera d'aquestes hipòtesis ve suggerida per una altra citació de Fort i Bufill extreta de la nota necrològica de 1970 a *Serra d'Or*: «No fou pròpiament un home d'acció», diu literalment. Em sembla que és evident que, amb les dades que actualment tenim a la mà, l'afirmació és del tot desencertada. Gumersind Gomila va ser, bàsicament, un home d'acció. Només cal resseguir amb una mica de detall la correspondència que mantenia amb Pèire Lagarda per adonar-se dels múltiples projectes que sempre tenia entre mans,¹⁰ o la seva assídua participació a la premsa (tant la de l'interior, la francesa com la de l'exili). En aquest sentit, és ben significativa la seva actitud com a escriptor militant en plena guerra civil.¹¹ També és prou simptomàtica l'ànsia per crear, en els anys seixanta, una editorial pròpia i publicar ell mateix els seus llibres: és la col·lecció «El Triangle», la qual, com a estratègia de mercat, imita el format de la «Biblioteca Selecta», una de les més reconegudes del moment.

La constatació d'aquest activisme ens duu a un altre aspecte, també prou important: Gumersind Gomila no és només un poeta, sinó que hem de tenir molt present la seva feina com a crític i articulista. Sens dubte, som davant d'un assagista lúcid i intel·ligent que moltes vegades s'endinsa en temes socials (cosa en la qual ara no podem entrar). Com és habitual en aquests casos, la seva crítica literària dóna moltes pistes sobre ell mateix a

10. Una part d'aquesta correspondència està publicada a *Gumersind Gomila. Poeta...*, op. cit., ps. 16-34.

11. Vegeu, per exemple, GOMILA, Gumersind, «La poesia», *Nostra Terra*, Perpinyà, núm. 15 (desembre 1937), ps. 1-3, una autèntica declaració de principis sobre la funció de la poesia enmig del conflicte bèl·lic.

partir de la tria dels autors de què parla i del que en diu. No és estrany, per exemple, que com a mínim un parell dels seus articles a *Pont Blau* de Mèxic estiguin dedicats a Joan Puig i Ferrer (un altre activista, certament), i que un d'ells el tituli, sense embuts, «L'obra grandiosa de Puig i Ferrer». ¹² Ja tenim per aquí una connexió amb aquest component vital que en bona mesura prové del Modernisme.

També hi ha una colla d'articles sobre Josep Sebastià Pons que ens situen en un altre terreny, en una altra poètica que també deixa el seu rastre en Gomila. És, per dir-ho simplificadament, l'herència noucentista o postsymbolista. Aquest és, però, un llegat que hem de saber entendre convenientment. Segurament s'ha abusat una mica dels lligams entre la poesia de Gomila i la de l'escola de Josep Sebastià Pons (que aquest sí que en crea, d'escola, entre els poetes nord-catalans del seu temps). Fixem-nos, per exemple, en un dels articles que Gomila li dedica, publicat el 1967 a *Revista de Catalunya* de Mèxic. Comença parlant-hi d'un aspecte que no té res a veure amb Pons ni, de fet, amb el contingut teòric de l'article (i el mateix Gomila ho reconeix). Hi parla de l'amor com a tema poètic: de «l'acord de dos estats psicològics», un de «superplatònic» i un de «sexual», els quals «poden presentar-se en moments diferents en un sol i mateix individu». ¹³ Retinguem ara aquesta duplicitat, perquè després ens serà útil per entendre altres coses. A continuació entra ja a parlar del poeta de *Cantilena* i una de les coses que destaca de la seva obra és que «com la de tot gran escriptor, és doncs, el resultat i la reeixida de la seva voluntat» (i remarcuem, ara, també per a més endavant, aquesta referència obertament vitalista a la importància de la voluntat).

Vet aquí una tercera idea per deixar apuntada: en els seus escrits Gumersind Gomila té molt present l'existència d'una tradició i la

R

12. Reproduït a DIVERSOS AUTORS, *Gumersind Gomila. Poeta...*, op. cit.

13. GOMILA, Gumersind, «El mite de Josep Sebastià Pons i les seves "fonts"», *Revista de Catalunya*, Mèxic (1967), ps. 53-58. Reproduït a PONS, Josep Sebastià, *Prosa completa I*, Barcelona: Columna, 1991, ps. 735-741.

necessitat de situar-s'hi. Parla sovint de Verdaguer i de Maragall en aquest sentit. En l'esmentat article de desembre de 1937 a *Nostra Terra*, per exemple, esmenta aquesta tradició –que segons ell neix en Aribau i, per tant, en la Renaixença– i afirma que «les coses no vénen mai tot d'un cop, és a força de pastar que el pa es fa tou i els pastadors del veritable esperit català foren els poetes i els escriptors catalans». I això ho diu –tinguem-ho present– en plena guerra civil. Aquesta idea de com els escriptors creen la tradició és encara més interessant en un article de 1952 a la revista *Oc*, titulat precisament «Les tradicions morals»: «Contràriament a ço que molt sovint s'escriu –hi afirma–, la tradició no és l'ànima del poble. L'ànima és la llengua. La llengua no és una tradició: és una necessitat.»¹⁴ La frase és un bon emblema, que els responsable polítics –els que dissenyen la participació catalana a la fira de Frankfurt o els que fan les programacions de l'ensenyament secundari, per exemple– podrien tenir gravada a la capçalera dels seus llibres respectius.

Tot plegat ens duu a un quart aspecte, que és el que voldria desenvolupar amb una mica més d'atenció i aprofitar per entrar en l'anàlisi de la poesia de Gumersind Gomila. La hipòtesi, en aquest cas, prové de la idea que l'obra de Gomila està marcada per una dualitat permanent, una mena de duplicitat que impregna bona part de la seva biografia i també bona part de la seva poesia: la doble tradició (Puig i Ferrer d'una banda i Josep Sebastià Pons de l'altra), Perpinyà i Menorca, la cultura catalana i la cultura occitana o la dedicació a la poesia i a la pintura. A la solapa del seu llibre *Llucifer* (1966) –de ben segur redactada per ell mateix– ja s'hi presenta l'autor dient que «per a ell la pàtria es desdobra i el segueix».¹⁵ És, doncs, aquell «acord de dos estats psicològics» a què Gomila feia referència parlant de

---

14. GOMILA, Gumersind, «Les tradicions morals», *Oc*, Tolosa de Llenguadoc, núm. 16 (abril 1952), ps. 135-140.

15. També s'hi afirma que «Defensarà sens treva la seva independència. Deslli-gat de tot convencionalisme, fa la seva vida; tot i tenir les seves contrarietats, farà la impressió de serenitat i d'harmonia».

Josep Sebastià Pons, els quals «poden presentar-se en moments diferents en un sol i mateix individu». ¹⁶ Si partim d'aquesta idea de dualitat entendrem molt millor la seva poesia i, de passada, no ens obsessionarem innecessàriament sobre com cal etiquetar-la.

Gomila se serveix de les aportacions de la tradició immediata (l'herència postsimbolista) per a integrar-hi una concepció de la vida i de la poesia que és molt més vital i que fa que moltes vegades els esquemes formals o tècnics (la regularitat mètrica o la precisió rítmica) trontollin o fins i tot esclatin. Vegem-ne alguna mostra, ara ja directament a partir de l'obra poètica i no dels textos teòrics o assagístics. La simbologia de l'ocell, per exemple, li és útil –de fet li dedica tot un llibre: *Els ocells morts* (1969)– precisament perquè es tracta d'un animal simbòlic que queda a mig camí entre el cel i la terra. Fins aquí, no hi ha res d'especial: és un element que, des de Baudelaire, l'herència simbolista ha explotat a bastament. Gomila se'n serveix per a plantejar també una altra dualitat: la que s'estableix entre el component simbòlic i l'elegíac. Ho advertim en poemes com «La claror negra», un títol ja de per si prou paradoxal:

I fou, potser, una nit, sense voler,
de sobte, despertant-me,
entotsolat de rou i de clavell,
que vaig comprendre que em tornava un altre:
un altre que era ocell i no era ocell.

o bé en els versos finals de «La miranda», el darrer poema del llibre (una col·locació certament prou estratègica):

Com un rei destronat davant el seu reialme,
em miro dins el pou,
i em veig de cel i d'aigua.

(vs. 8-10)

16. GOMILA, Gumersind, «El mite de Josep Sebastià Pons...», *op. cit.*

O, encara més, en un altre títol, també ben simptomàtic de la idea de dualitat, com el de «Les dues veritats», amb un jo poètic que en plena festa de Corpus s'acaba projectant, mig infant i mig ocell, en un àngel, de la mateixa manera que les creences religioses contrasten amb unes altres de més personals i suggestives:

Corpus.
Clarins!
Sabates de xarol
i la camisa blanca.

Plovien pètals dels balcons
damunt les xarretes i els galons
dels militars de gala.

Seguint la processó, cada any hi havia,
mig infant mig ocell,
un àngel carregat amb dues ales.

Veient-lo caminar, cada ala immòbil,
jo no vaig creure mai, com creien d'altres,
que aquell ocell-infant
fos realment un àngel.

Tanmateix, una veu que no era veu
al fons de mi parlava.
Parlava no sé com ni sé de què...

Incrèdul perquè sí,
jo era l'àngel gentil que s'ignorava.

El poema també posa de manifest, és clar, el lligam entre la simbologia de l'ocell i la de l'àngel (un altre dels tòpics de la tradició simbòlica). Una bona repassada d'aquest altre motiu

temàtic en la poesia de Gumersind Gomila de ben segur que donaria per molt. No ens passaria desapercebut, per exemple, que el tema apareix tant en el primer poema de *La sorra calenta* (1943, 1ª ed.), titulat precisament «Aquell àngel...»:

Aquell àngel que trobo cada dia
i no sé pas on va ni com se diu,
¿per què m'omplena el cor d'alegria?

En veure'm no vol somriure... i somriu.

com en el primer de *Llucifer* (1966), titulat «En la nit»:

Camina que camina com els morts,
sense buscar camins ni carreteres;
em demano què fer dels vells records,
i què fer de les hores fugisseres.

Seria el silf d'un bosc carbonitzat
de soques negres i de branques mortes?
Tal volta sóc un poble abandonat
enmig d'un camp de cards i de ridortes.

Sóc l'àngel que divaga esmaperdut,
en cerca de l'estrella matutina.
Sóc l'àngel que no sap per on camina.
Sóc el centre d'una ampla solitud.

La repetició del motiu en un altre lloc tan estratègic com és el poema inicial d'un recull, no deu ser pas una casualitat. Els respectius tractaments del tema en cada un dels dos llibres són, de fet, un símptoma més de la dualitat. Amb l'àngel que enceta *La sorra calenta* connectem amb la tradició nord-catalana, per la qual cosa el símbol s'associa a calma, quotidianitat, placide-

sa i aparent senzillesa –una constant que es mantindrà en tot el volum–¹⁷ mentre que en el del llibre de 1966 apareix obertament el neguit vital, les imatges truculentes i la reflexió metafísica. La projecció del jo poètic en la figura de Llucifer –l’àngel condemnat– ja exemplifica per si sol tot el que estem dient. Llucifer és, segons la tradició mitològica, el príncep dels dimonis en el regne de les tenebres; però també és –etimològicament, fins i tot– qui porta la llum perquè és, per definició, lluminós i, per tant, qui marca el contrast en el regne on ha estat condemnat a viure. Ho diu el mateix Gomila en el pròleg al seu llibre: «La seva persona impera en tota cosa: en la natura, en els homes i en l’esperit de l’autor. Car és gràcies a la llum que el poeta gaudeix de tot el que ha estat creat. Llucifer esdevé l’amic que s’interposa entre l’autor i tot el que aquest estima.»¹⁸ El tema, és clar, connecta amb la tradició simbolista i postsimbolista (tant per la banda angelical, com per la satànica), però Gomila se’n serveix des d’una perspectiva molt característica de la poesia de la postguerra europea: un marc simbòlic que s’elabora a partir de la contradicció interna de l’individu que ha viscut el desastre i l’anorreament. Aquesta contradicció interna fa que el debat entre el bé i el mal sigui una de les constants del llibre, però al mateix temps hi apareixen molts altres contrastos: creació-realitat, guerra-pau, mentida-veritat, nit-dia, etc.¹⁹

17. Pensem que el recull és de 1943 i poc abans Simona Gay –la germana de Josep Sebastià Pons– havia publicat *Lluita amb l’àngel* (1938).

18. GOMILA, Gumersind, «Nota preliminar» a *Llucifer. Llegendes íntimes*, Barcelona: El Triangle, 1966, ps. 9-10.

19. Joan Triadú veu en el llibre lligams amb «el realisme del concret i la tradició occitana de la poesia d’un Renat Nelli», tot i que també «hi pot haver el mestratge de Josep Sebastià Pons» (TRIADÚ, Joan, *Poesia catalana de postguerra*, Barcelona: Edicions 62, 1985, ps. 193-194). Potser sí que són massa coses per a un sol llibre, però, si més no, Triadú apunta tant les connexions amb la poesia del seu temps com les dualitats que s’hi evidencien. Pere Verdager també hi veu la influència de Lorca (VERDAGER, Pere, «Pròleg» a *Poesia rossellonesa del segle XX*, Barcelona: Edicions 62, 1968, p. 13). Potser el referent lorquí caldria buscar-lo més aviat en el tractament de la cançó d’alguns poemes d’*El vent fútil* (1967). Pere Gomila en parla a «El món poètic de Gumersind Gomila», *op. cit.* p. 84.

El contrast entre guerra i pau també es fa avinent a *La sorra calenta*. No oblidem, és clar, que la primera edició es publica a França (a Tolosa de Llenguadoc) i és de 1943, un moment prou rellevant de la història francesa i europea. El to de quotidianitat plàcida d'aquell primer poema ja esmentat –que és el to que predomina en el llibre– apareix com a màscara protectora davant de la crua realitat del moment. El pròleg de l'autor a la segona edició ens posa sobre avís. Hi contrasta la idea d'«el temps que s'escolava lentament al ritme de l'amor i de la fantasia» amb «el tro del canó i l'esclafit de la bomba» que «personalment jo no acceptava i calia que tot es passés com si res no es passés».²⁰ És el «Programa idíl·lic» que dóna títol a una de les composicions:

I seguirem, feliços d'ideals
i de dolces mentides ben jurades,
mentre el vilatge encendrà els seus fanals
i el far de les clares mirades.

(vs. 21-24)

Tot i el camuflatge, el neguit fa acte de presència, primerament entre les esclotxes dels versos, en poemes com «La llum salvatge»:

Jo recorro el sorral d'un cap a l'altre,
amb un braser de foc a cada galta,
foll d'un desig d'infern i llibertat,
i em deixo caure mort a la vorera
com un tros de bandera
que reposa de lluites i combat.

(vs. 7-12)

R

---

20. GOMILA, Gumersind, «Nota preliminar» a *La sorra calenta. Poemes*, Barcelona: Barcino, 1967 (2^a ed.), p. 5.

Cap al final del llibre, tot i que continuï predominant el to serè i contingut, les esclatxes són ja esquerdes properes a l'esvoranc, tal i com advertim a «El palau convertit en caserna», un poema on canvia de cop la mètrica habitual. Ara és un dodecasíl·lab sense cesura que dóna al conjunt un caràcter més dens i reflexiu. «A la capella, amunt, amunt, els àngels callen», diu en el darrer vers. La paradoxa i el contrast –la dualitat, doncs–, tornen a fer acte de presència. I és que la poesia de Gumersind Gomila, com tota la seva activitat, té un component obsessiu que es pot manifestar de diverses maneres, ja sigui en el camuflatge davant la realitat o en el neguit que acaba comportant aquest mateix camuflatge. *La sorra calenta* mostra les obsessions de l'autor pel temps present, de la mateixa manera que a *Els ocells morts* l'obsessió és pel record.

Una de les «Tençons de l'amistat» incloses en el cant segon de *Llucifer* acaba de reblar el clau. El gènere trobadoresc del qual parteix ja remet de per si a la idea de controvèrsia, cosa que Gomila fa extensiu al concepte d'amistat, però també a la formalització mateixa del tema. Ho advertim, per exemple, en la «Tençó de l'harmonia i del contrast», un altre títol prou simptomàtic. Les dues veus de la controvèrsia de tradició medieval queden perfectament delimitades però, lògicament, surten ara de la mateixa ploma. Per a una de les veus, l'amistat és «de cor florit» (v. 1), «de cel de primavera» (v. 2), «de sol i de bandera» (v. 4) i per «viure encantats i alegres perquè sí» (v. 7). Per a la segona «l'amistat / ha d'ésser de contrast, no d'harmonia» (vs. 9-10) perquè «brilla l'estel més límpid i més pur, / mes la nit és ben fosca i endolada; jo crec en l'amistat de clarobscur: una amistat de bes i punyalada» (vs. 13-16). Si el poema ja es planteja de per si com un contrast, és evident que el poeta queda més proper a la segona veu, tot i admetre la primera com a possible. És justament el que s'exemplificava en el rerefons d'un llibre com *La sorra calenta*. I la tençó conclou, també significativament, amb una referència al component obsessiu: «Parlem d'una altra cosa! No m'agrada / d'obstinar-me per força o de bon

grat / a emplenar una garrafa foradada...» (vs. 28-30). Tot i l'afirmació, l'obstinació és ben visible: el text s'inclou en una secció on tots els poemes parlen del mateix tema i aquesta que llegim no n'és pas la darrera referència.

A *El vent fútil* (1967) podem veure-hi també molts dels elements que caracteritzen la poètica de Gumersind Gomila i aquesta tendència a la dualitat. Només cal tenir present que un dels apartats del llibre es titula «La pensa i el cor» i que entre els diferents poemes tornen a haver-hi títols tan simptomàtics com «Al·legoria de l'àngel i el vent» o «Clarobscur», que acaba amb aquests versos, prou il·lustradors:

A cada pas l'arcàngel Sant Miquel
em presenta l'espasa i la balança.
La terra em plau i visc mirant el cel
com un esperançat sense esperança.
(vs. 9-12)

Aquesta vegada s'hi afegeix també el component social, que és nou en la poesia de Gomila i que, òbviament, remet als corrents realistes que predominen en la poesia catalana durant la dècada dels seixanta. D'alguna manera, doncs, *El vent fútil* ha de llegir-se també com un nou intent de connexió amb la poesia catalana de la seva època. Alguns títols tornen a ser prou simptomàtics, com «Afusellament» o «L'aprenent», una pinzellada social volgutament descriptiva i realista, però amb ressò crític:

Passeja un xic pel cel sos ulls de pena
i renega per dins. A paletades
tira, amb força d'adult, la grava clara
dins la nit fosca del quitrà que bull.

Aviva el foc quan passa el contramestre,
una cascada d'odis els separa.

El contramestre sembla que el detesti
per la seva agressiva joventut.

Dissabte plegarà la brusa blava
i pararà les mans davant la caixa.
La mare anirà a la plaça i, el diumenge,
hi haurà potser més oli en el menjar.

Altres cops, aquest mateix component social admet un tractament més personal. És el cas del poema que es titula «La fàbrica» –un altre cop els títols simptomàtics– que remet implícitament a la realitat obrera del moment, però que es presenta com un curiós joc rítmic i eufònic amb el qual aconsegueix que el títol exemplifiqui literalment allò que és el poema: una fàbrica. Diu així:

Màquina, màquina, màquina,
roba, tub i tric i trac
de telers que van i vénen
endarrera i endavant.
Cent obrers i cent obreres,
paperim i paperam...
Màquina, màquina, màquina,
roda, tub i tric i trac.

No sé si aquest repàs per algunes de les característiques de la poesia de Gumersind Gomila ens ajuden a entendre la connexió de l'autor amb els corrents poètics del seu temps i el seu grau d'aportació personal a aquest panorama. En qualsevol cas les hipòtesis queden formulades, com a fils a l'espera que algú els estiri. Queda clar, si més no, que Gomila és un autor prou interessant com per rescatar-lo de l'oblit, estudiar-lo i, sobretot, reeditar-lo per poder-lo llegir. ¿Per què no un volum de poesia completa? El camí és obert i la feina que s'ha fet sembla prou ben feta. De camp per recórrer no en falta, però.

Els lligams de Gumersind Gomila amb els literats de la Catalunya Nord

Miquela Valls
Universitat de Perpinyà

Començant pels actes de commemoració de Gumersind Gomila de 1981, que van desembocar en una primera publicació dels primers estudis, el 1984, saltant ara a l'interès d'Ismael Pelegrí per aquest autor *nostre*, amb l'antologia publicada el 2003, seguint amb els actes d'aqueix estiu i de tot l'any 2005, el del centenari de la naixença de Gomila, amb la publicació benaurada d'aqueixos *Els ocells morts*, tot això ha fet que ens haguem apropiat a un gran oblidat, però més que oblidat s'hauria d'utilitzar el terme que es fa servir en rossellonès, descuidat, perquè realment Gumersind Gomila era un gran descuidat en tots els sentits de la paraula, algú injustament deixat de banda. Personalment, aquest encontre amb Ismael Pelegrí m'ha obligat a atreure la meva atenció cap a aquest poeta i a provar d'esbrinar per quines raons a aquesta persona, de la qual tenia entre les mans un material recollit prou important, no li havia dedicat l'interès que es mereixia i n'he volgut treure l'aigua clara: com és que dedicant-me a la literatura nord-catalana no he donat la importància que calia a Gumersind Gomila?

Crec que per a la gent de la meva generació a la Catalunya Nord, i jo tenc una seixantena d'anys, Gomila no era pas un desconegut. Si bé globalment desconeixíem l'existència d'una literatura catalana (penseu que el jovent de la Catalunya Nord ha pogut viure, als anys seixanta, amb total desconeixement de l'existència de tot un Josep Sebastià Pons), si desconeixíem noms il·lustres de gent de la nostra literatura i de gent que vivien vora nostra, en canvi el nom de Gomila, accentuat a la francesa, no ens era pas desconegut: coneixíem el ceramista, coneixíem l'ajudant de Lurçat, coneixíem el cap de taller de Sant Vicenç. Ho vaig comprovar encara la setmana passada¹ (car els actes del centenari es van acabar a Perpinyà amb una mica de retard) parlant amb alguns dels assistents, que descobrien en Gomila un home de lletres, un home de la literatura, quan s'havien quedat en el ceramista, un ceramista valuós per altra banda.

Un cop descoberta l'existència d'una literatura de Gumersind Gomila, un altre dels riscos era d'assimilar Gomila als exiliats. Tot i sabent que havia vingut a Perpinyà abans de l'exili, abans del 39, els seus lligams amb la gent de l'exili, amb l'editorial Proa i l'edició de l'obra de Puig i Ferrer, de la qual s'ha parlat extensament, feia que hi hagués una assimilació de Gomila amb la gent de l'exili. Personalment, potser no en feia ben bé la diferència o, més aviat, no veia l'interès de fer-la.

Una altra cosa que potser ha enterbolit la imatge que podíem tenir d'aquesta figura és el fet que s'ha parlat alguna vegada d'un home tímid, fet que donaria la sensació d'una automarginació; d'altres han parlat de transparència, mot que potser convindria millor. D'aquest personatge esfumadís, que no es va donar a ell mateix la importància que es mereixia, ens estranya molt de veure que era un home d'acció, algú que havia escrit molt, amb una producció important en revistes, implicat en gairebé tots els moviments de la Catalunya Nord. És difícil de fer encaixar aques-

R

42

---

1. Es refereix als actes celebrats a Perpinyà l'11 de març de 2006 [Nota dels transcriptors].

ta tímidesa, aquest àngel esfumadí, amb l'acció i amb la recuperació d'una cultura, d'una llengua, fins i tot en el món de l'ensenyament, tal i com hi treballà Gomila.

També cal dir que els lligams tan forts de Gomila amb Occitània, que poden semblar des de l'exterior (és a dir, des de la Catalunya del sud) una cosa positiva, des de Catalunya Nord podria ser vist de manera negativa, en la mesura que en la nostra lluita de cada dia per recuperar la nostra llengua plenament tenim la sensació que els enemics ens vénen de pertot, i en particular que en tenim uns quants a Occitània. Algú com Gomila, no diré pas que el consideréssim un col·laborador de la causa occitana, però els seus contactes amb Occitània passaven de molt el que se solia estilar en el moment en què ell hi tenia lligams, als anys 30 i 40, amb la participació als Jocs Florals de Tolosa. Aqueixos lligams, a partir dels anys 60, entre Perpinyà i Montpeller, esdevingueren una unió objectiva per mor d'obtenir que les poques lleis que s'acabaven de promulgar, sense decrets d'aplicació, favorables a les llengües regionals (és així com es considera el català a França), es fessin efectives. Per això calia fer front comú amb els occitans, els quals eren més atrevits, més avançats que no pas els catalans del nord. Això passava als anys 60. Però Gomila s'havia unit amb ells uns decennis abans i sembla que aquest desfasament el podia fer considerar de manera un xic recelosa per part de tota una generació.

Globalment, són molts els atipismes que poden haver explicat que se'l descuidés. Evidentment hi ha gent que hom pot descuidar de la història de la literatura nord-catalana, que hom pot ratllar fàcilment perquè són mediocres; però un Gomila és impossible ratllar-lo així, només perquè et fa nosa una mica pel panorama, per les idees que està dibuixant. Confessi, però, d'haver-lo integrat d'una manera molt artificial. Si ho hagués de tornar a fer, segurament que ho faria d'una altra manera.

L'ajuda d'Ismael Pelegrí ha estat, doncs, fonamental, perquè m'ha obligat a reconsiderar el material que tenia i, a partir d'això,

a reconsiderar també la idea que em feia a priori d'aquest poeta de Maó, que havia produït a casa nostra, però com en un núvol. M'ha ajudat conèixer la data exacta de la vinguda de Gumersind Gomila a Perpinyà, el 1927, fet que simplifica bastant la qüestió dels lligams amb els escriptors nord-catalans. Ho simplifica perquè el 1927 ja sem gairebé a la fi del decenni. A començament dels anys 20 sortíem tot just de la Primera Guerra Mundial, una guerra que havia delmat la població, també els poetes: penseu que algunes joves esperances van morir a la guerra, esdevenint, doncs, l'esperança sense futur; i que gent com Josep Sebastià Pons van ser presoners durant quatre anys i llur obra se'n ressentí. A la fi del decenni dels anys 20 teníem un país més recuperat, també Josep Sebastià Pons, que havia publicat entremig, el 1925, el seu *Canta perdiu*, que li va valer més anomenada que els reculls anteriors, amb el qual pogué passar la frontera i ésser reconegut a Barcelona. També s'havia tornat a estructurar el moviment dels catalanistes de Catalunya Nord, com ja ho havia fet al començament del segle, al 1906, concretament en relació amb el Congrés Internacional de la Llengua Catalana, amb un gran nivell i una ambició considerable pel país i per les lletres. Als anys 20, però, les ambicions ja havien baixat una mica, perquè la gent que portava aquesta revifalla del català no eren pas com Joan Amade, Josep Sebastià Pons o Josep Bonafont, els de la primeria, sinó gent més mediocre literàriament, les ambicions de la qual tampoc no eren pancatalanes. Hi havia més aviat cert tancament del Rosselló dins de l'àmbit francès, tot i que aquests eren fets que passarien en el decenni següent.

Quan arribà Gomila a Perpinyà, el 1927, conegué aquesta revifalla estructurada entorn d'un grup anomenat La Colla del Rosselló, que havia creat, el 1924, els Jocs Florals de la Ginesta d'Or, bilingües (amb una alternança d'un any en català i el següent en francès), però amb un cert menyspreu, malgrat tot, pels poetes catalans, tal i com es dedueix del que se sentia en els

discursos, molt nombrosos en aquests tipus d'actes. Gomila segur que va arribar pels Jocs Florals, no sé quan de temps abans, però sí que hi va arribar. Això ho sabem perquè en els Jocs Florals de 1927 s'hi va presentar i va ser guardonada Simona Gay, la germana petita de Josep Sebastià Pons, la primera dona a escriure en català a la Catalunya Nord. És possible que la lectura dels dos poemes guardonats fos determinant per a Gumersind Gomila, car molt més tard se'n recordava i deia que, fins i tot, aqueixos dos poemes, la musicalitat dels quals el va colpir molt, se'ls havia après de memòria. Aquí segurament degué néixer el que esdevindria una gran amistat entre Gomila i Simona Gay, una amistat que aniria fins a la fi de llur vida.

Una altra de les primeres persones que conegué arribant a Perpinyà va ser l'Enric Guiter. Això ho sabem mitjançant un article del mateix Guiter, escrit en memòria de Gumersind Gomila arran de la seva mort el 1970. Guiter fou un intel·lectual científic que volgué afegir als seus talents una faceta lingüística i que, abans o després de conèixer Gomila, havia decidit d'estudiar el dialecte menorquí. Tant si la idea li hagués vingut abans o després, és evident que Gumersind Gomila li va servir de molt: a estalviar-se viatges, evidentment, li va servir perquè Gomila i les seves germanes eren una petita Menorca transportada a Perpinyà i també li va servir per fer mapes –Gomila era delineant i, per tant, en sabia fer. Crec, però, que realment el deute de Guiter va molt més enllà del que ell confessa.

Sigui com sigui, ambdós van fer vida paral·lela i conjunta durant cert temps i és molt possible que fóra Enric Guiter qui apropà Gumersind Gomila, als anys 30, al relleu pres per altra gent en la revifalla catalana i catalanista. Aquesta altra gent tenia una visió més de Països Catalans, més pancatalana, amb uns conceptes d'unitat de la llengua i, també, amb una ambició que avui en diríem de normalització, és a dir, d'estendre l'ús de la llengua catalana força més enllà dels Jocs Florals, de caràcter bianual.

És així com Gumersind Gomila es trobà en l'equip fundador del moviment Nostra Terra i que aparegué com a redactor responsable de seccions en la revista del mateix nom, entre 1936 i 1939, any en què la revista quedà suspesa. A *Nostra Terra* publicà poemes que integrarien el futur *La sorra calenta* i hi escriví un editorial, de 1938, que ja per endavant era una justificació de la poesia en temps de guerra, una justificació del fet de dedicar-se a aqueixes coses fútils quan semblava que hi havia una acció més forta a dur a terme: «cantar la por és una faïçó de ser valents». Hom veu que, a través d'aquesta formulació general, evidentment, era ell que s'hi projectava.

Per acabar amb l'episodi Guiter, quan *Nostra Terra* va ser suspesa per l'*État Français* del mariscal Pétain, els escàpols d'aquesta revista van trobar refugi a *Terra d'Oc*, una publicació occitana. S'ha dit que tots dos van dimitir d'aquesta revista arran de la integració d'autors vinguts del sud. A algú degué desplaure que escriptors rojos, d'aquells que cremaven esglésies, entressin a ser redactors a *Terra d'Oc*. A qui podia molestar això? Primer que res, a l'intransigent i ultradretà Enric Guiter. Malgrat la religió de Gumersind Gomila, a pesar de la seva fe sincera i profunda, no crec pas que la idea l'hagués tinguda ell tot sol, perquè d'altra banda sempre va manifestar una gran tolerància. Per sort, doncs, la influència de Guiter em sembla que es va parar aquí.

Gomila, a partir de 1936, entrà a formar part del consistori d'una de les més velles entitats culturals nord-catalanes, la *Société agricole, scientifique et littéraire des Pyrénées-Orientales* (SASL). Ho féu com a secretari, la qual cosa pot semblar anecdòtica. El fet, però, ens indica que aquest noi de Menorca, autodidacte en molts aspectes del seu saber, manejava perfectament el francès, sinó la intolerant SASL poc li hagués atorgat aquest lloc de secretari. Del fet que manejava molt bé el francès en tenim proves evidents en articles publicats en revistes més tardanament, però en tot cas és una qualitat suplementària que se

li ha d'afegir. Notam que el seu francès tenia una gran claredat, una gran fluïdesa i una gran correcció, les mateixes coses que podríem dir de la seva escriptura en català i de la seva poesia.

Passar dels Jocs Florals de Perpinyà (dels quals, després d'haver estat oient, esdevindria participant) als de Tolosa era molt habitual als anys 30. Ja ho havien fet gent com la Simona Gay o l'Edmond Brazès, que també seguí amb una trajectòria paral·lela a la de Gomila. Com que tampoc no era un home que es prodigava gaire, sembla que llurs trajectòries degueren ser paral·leles molt sovint, un paral·lelisme que al cap i a la fi acabava fent de la gent si no amics, en tot cas gent que es coneixen molt bé. Anar a aqueixos Jocs Florals de Tolosa suposava, a partir de 1933, fer la visita gairebé ritual a Josep Sebastià Pons, que s'hi estava, a Tolosa, d'on era professor universitari. Gomila recordà sempre la primera acollida a la casa de Pons, aquell home afable que el desalterà amb la seva llimonada i amb les seves paraules. Hom pot imaginar un Gomila a l'expectativa, admiratiu de l'obra de Pons, sobre el qual escriví després un bon nombre de pàgines.

Allò que no era pas gens habitual, en canvi, era passar del camp dels Jocs Florals del Gai Saber, de Tolosa, a una altra forma d'occitanisme, progressista, al qual molta gent es resistia. Gomila, com si res, franquejà el pas, segurament perquè hi ajudà un amic, Ismael Girard. Aquesta és una via que s'hauria de treballar més: com persones concretes (Edmond Brazès, Simona Gay i, en aquest cas, Ismael Girard) foren el pont que li permeté passar d'un univers a un altre, d'entrar en la intimitat de tal escriptor i tal poeta. Amb la seva discreció, assenyalada per tothom, ben sovint aqueixes persones pont han quedat no identificades o sense ser explicitades.

Fou gràcies a aquest canvi de dreta a esquerra, per simplificar, que Gumersind Gomila, als anys 40 es trobà amb l'equip iniciador del que esdevindria l'Institut d'Estudis Occitans. A l'IEO, fins i tot, hi representà el català, la literatura catalana i, precisament, la Catalunya Nord. Evidentment, perquè era el sol català

disponible. Això indica que els altres no estaven interessats per aquest moviment. Sort n'hem tingut d'aquest menorquí que ens va fer de pont en un moment importantíssim, que portaria cua, perquè d'aquest IEO en sortiria la revifalla després de la Segona Guerra Mundial. Cada guerra abat el poc catalanisme, els pocs impulsos catalans que veuen la llum a la Catalunya Nord. De la Primera Guerra Mundial ja n'hem parlat; la guerra d'Espanya i la Segona Guerra Mundial van ser un cop molt fort. Gomila i l'IEO ens ensenyaren el camí per tornar a alçar el cap després d'aquest cop. Un primer acte, simbòlic si hom vol, però de gran importància, va ser la celebració del centenari de la naixença de Jacint Verdaguer, el 1945. Celebrar Jacint Verdaguer era una necessitat per als refugiats, un acte realment català i catalanista important, però també era important per a la gent de Catalunya Nord recordar el deute que teníem i tenim envers Jacint Verdaguer, l'home que ha cantat la nostra muntanya, que ha suscitat entusiasmes entorn i immediatament després de la publicació de *Canigó*. D'aquest entusiasme en va sorgir una primera renaixença i, després d'una onada més fluixa, una segona renaixença al començament del segle xx. Recordar Verdaguer era recordar tot això i, a més, posant una placa a la casa on havia viscut Justí Pepratx, l'amic rossellonès de Verdaguer que li havia fet costat en els anys negres de la seva existència, era recordar una amistat nord-sud en un any, 1945, en què aquesta amistat realment no era més que una petita abraçada des de Lluny.

Als anys 40 i 50, Gomila es dedicà plenament a acollir refugiats intel·lectuals. La posició que tenia en terres nord-catalanes feia que els pogués ensenyar el camí, aportar una ajuda, fins i tot una ajuda material com la que va fer a l'editorial Proa, instal·lada a Perpinyà en males condicions. Sabem, i la sabrem encara millor, la seva tasca en la correcció de l'obra de Puig i Ferrer, *El pelegrí apassionat*, de la qual es va fer publicista. Fou el propagandista de Puig i Ferrer, però també de Josep Carner o de Xavier Benguerel, a través entre altres publicacions de la *Tramon-*

tane, cosa que permetia de retop de fer que els nord-catalans s'informessin també d'una literatura que era seva, però a la qual difícilment havien pogut accedir. Aquesta tasca de publicista, a les revistes i, en termes semblants, a la ràdio, era realment pròpia d'un home d'acció. Entre 1950 i 1953, ho fou de Joan Amade, el nostre poeta nord-català, mort al 1949, el qual va dedicar una gran part de la seva vida a fer conferències, a parlar amb un públic selecte o no d'allò que l'escola potser els hauria d'haver après: parlar de literatura, de folklore. No m'estranyaria gens que les converses d'Amade amb Gomila sobre el tema del folklore i el fet d'aquesta globalització del folklore anés més enllà del que es deia simplement a les conferències. Quin paper hi feia Gomila? Ell feia el paper diríem avui d'audiovisual, en feia la il·lustració llegint poemes.

Dels Jocs Florals de la Ginesta d'Or, després d'haver-hi anat com a oient, haver-hi publicat poemes i haver-hi guanyant guardons i posicions, n'esdevingué president els 1958 i 1964. Prèviament n'havia estat el ressenyador, del concurs català, el 1949. No sé si cal parlar de providència, però en 1949 s'encertà que, entre els guardonats, hi hagués els primers balbuceigs d'un tal Pere Cerdà, que no trigaria pas a firmar Jordi-Pere Cerdà i que és el nostre gran poeta actual, no sols nord-català sinó, dels poetes catalans vius, un dels més grans. Gomila feia, com a ressenyador, una valoració ja d'entrada molt exacta dient que la poesia rossellonesa d'expressió catalana calia que visqués la seva època com la poesia rossellonesa d'expressió francesa. Evidentment, es notava un desfasament: la poesia catalana continuava sent flors i violes i el Canigó de rerefons, mentre que el poema premiat de Jordi-Pere Cerdà deixava entreveure el poeta modern, deia Gomila, nodrit com els occitans de Lorca. Entre els guardonats, però no en una posició tan primera com Jordi-Pere Cerdà, també hi havia Pere Verdaguer, que actualment és un altre monument de la literatura nord-catalana, que ha escrit de tot. El Gomila humorista, un home sempre amb una petita

rialleta, el presentà com el jove d'Illa, que «tanta sort es diu Pere, que si arriba a dir-se Jacint hauríem estat obligats de donar-li la Flor Natural». Pere Verdaguer, del qual de moment no es coneixien els mèrits, va ser, al 1968, el primer que integrarà Gumersind Gomila en una antologia de poesia nord-catalana.

Formar part del Consistori dels Jocs Florals feia que Gumersind Gomila, més aviat per deure que per goig, donada la qualitat de moltes de les composicions, es trobés en contacte amb totes les persones que escrivien en català en aquell moment. Tots els autors li eren coneguts, com també tots els autors provinents de l'exili que es tiraven sobre els Jocs Florals de Perpinyà perquè no hi havia res més a rosegar. Això li suposà una gran familiaritat amb la gent escriptora de Catalunya Nord, fet que no és pas gens negligible. Entre els escriptors, cal destacar Julià Gual; entre la gent del país, Francesc Català, que concursà al començament dels anys 50; i, durant el final del període d'efectivitat de Gomila als Jocs Florals, es trobà amb un altre dels grans poetes productors actuals de Catalunya Nord, Jep Gouzy, al costat del qual fou antologat en una *Antologia de poetas occitanos* editada a Caracas.

Val a dir que una persona com Gomila, amb tants i diversos coneixements, havia de ser triada, el 1964, com a membre del consistori quan se feren, al Palau dels Reis de Mallorca de Perpinyà, els Jocs Florals de la Llengua Catalana. Pau Casals en fou el president. L'assistència era molt digna, d'entre la qual cal citar Josep Carner. Simona Gay va guanyar la Flor Natural, presa entre l'alegria de ser reconeguda i el dolor, que no la deixà pas fins a la seva mort, el 1969, d'haver perdut el seu germà Josep Sebastià Pons el 1962. Li guardonaren el que seria el recull que publicà l'any següent, *La gerra al sol*. Un dels millors articles apareguts arran d'aquesta publicació fou, s'havia d'esperar, de Gumersind Gomila. Aquest anava més enllà de la lectura: no sols havia llegit bé els poemes sinó que coneixia bé l'autora. Així, parlava d'una ànima ara romàntica ara impressionista, fent al-

lusió també a la rapidesa del seu croquis, a la manera de cenyir un paisatge o un ésser viu amb un traç ràpid i natural, qualificatius que es podrien aplicar a ell mateix. Gomila sabia ben bé que aquest era un dels fonaments de llur amistat, com ho explicà en l'article que Gomila escriví en la mort de Simona Gay, en què parlava de les visites que li havia fet, convidat per la Simona, de les passejades pels Aspres, un paisatge bastant semblant al de l'interior de Menorca, passejades en les quals alguna vegada Josep Sebastià Pons els havia acompanyat. Allí sentia Gomila un fervor entre els dos germans. A la vegada participava d'aquest fervor i se'n quedava un xic al marge, com cohibit, com massa tímida. En aqueixes passejades, els tres, perquè els tres tenien aquest mateix talent, feien croquis i se'ls bescanviaven, els comentaven, formant una gran comunitat de pensament, una comunitat estètica entre aqueixos éssers, en particular entre la Simona i en Gumersind. Coneixia bé Simona Gay, era capaç de llegir entre ratlles, ja que fins i tot li va retreure de no haver donat lloc en la seva poesia a les fines inquietuds de la seva ànima, fines inquietuds que li coneixia: n'havien parlat, de la mort i, segurament, també de llur concepció de la religió, tot dos amb una fe molt profunda i molt vinculada al paisatge. El 1966, a la publicació de *Llucifer*, un any després de *La gerra al sol*, qui li va fer un article fervorós fou la Simona Gay.

(Transcripció d'Ismael Pelegrí i Diana Prieto)

Nota sobre la poesia de Gumersind Gomila

Pere Gomila

Institut Menorquí d'Estudis

L'obra literària de Gumersind Gomila que avui coneixem la componen quatre llibres de poesia: *La sorra calenta* (1943), *Lluçifer* (1966), *El vent fútil* (1967) i *Els ocells morts* (1969). Tenim també notícia d'una novel·la, *Els divins extravagants*, que avui encara no ha pogut ser recuperada. La resta de l'obra inèdita, entre la qual hi havia un llibre de poemes a punt de publicar, va desaparèixer, destruïda per la seva germana Maria, després de la mort sobtada del poeta el 1970. Avui ens queden només els llibres que van ser editats i els poemes dispersos en revistes diverses. Malgrat la publicació de les quatre obres esmentades, la poesia de Gomila no havia estat coneguda com es mereix, o fins i tot havia passat clarament desapercebuda, principalment perquè només la reedició de *La sorra calenta* el 1967, a càrrec de Barcino i després que l'autor en fes una profunda revisió, obtingué una distribució més o menys normal. La resta de llibres, publicats pel mateix poeta en una editorial que creà amb aquest objectiu a Barcelona, tingueren una nul·la distribució ja que ell no comptava amb la infraestructura imprescindible per difondre la seva obra i, pel que sembla, tampoc no se'n preocupà gaire després de la impressió.

Entre els trets més remarcables de la poesia de Gomila podríem assenyalar la presència de la natura, del paisatge, la dualitat, el

joc de contraris o de complementaris, la importància de la llum, una sensualitat delicada i tel·lúrica, la finor d'una ironia que esquitxa molts dels seus poemes, l'expressió de l'erotisme i el pas del temps, el gaudi del moment, l'amor cap a la seva terra. El poeta, com ell mateix ens confessa a les solapes de *Llucifer*, se situa enmig de les coses i ens mostra la seva capacitat per expressar en els seus versos els petits esdeveniments i anècdotes, les emocions i els sentiments de la quotidianitat, en el marc d'una natura i un paisatge que esclaten de llum i de vida i que poden arribar a prendre, en determinats poemes, una dimensió còsmica. Gomila dibuixa, amb traç segur, la seva experiència enmig del que l'envolta i se sent feliç de viure amb allò que el món li brinda, a pesar, o gràcies segurament, al contrast entre els moments de felicitat i de dolor, de plenitud i desolació, en aquella dualitat que li és tan característica. I tot això ho du a terme a través d'una escriptura de gran elegància, de destacada claredat expressiva, de notable rigor formal i marcada musicalitat.

Quan Gomila publicà *La sorra calenta*, Europa es trobava immersa en la tragèdia de la Segona Guerra Mundial que provocaria una nova orientació en les formes de la literatura. A la resta dels Països Catalans, la dictadura de Franco havia prohibit qualsevol manifestació pública de la llengua catalana i el silenci imperava en tot el territori catalanoparlant. *La sorra calenta*, per tant, esdevé un dels rars exemplars publicats en català durant aquells anys i, en certa manera, representa una continuació d'uns moviments literaris que la Guerra Civil, i l'esfondrament posterior, havien interromput.

A *La sorra calenta* el poeta canta l'amor, la sensualitat, les ganes de viure, el desig i l'anhel de la joventut, el paisatge mediterrani. El classicisme del llibre, de versos clars i formalment impecables, en què apareix sovint el tòpic del *carpe diem*, mostra el gust per les formes de la poesia popular catalana i hi trobam temes que es mantindran al llarg de tota la seva obra, com són els ja esmentats del paisatge, la contemplació de la natura, el

mar, la soledat, la sensualitat. També la dualitat, que es manifesta especialment en les referències als dos llocs on el poeta ha viscut, la Menorca llunyana i la Catalunya Nord. A la segona edició, però, Gomila hi afegí una nova secció, *El mirador*, amb poemes escrits posteriorment que reflecteixen ja una època de maduresa i s'hi comença a endevinar una certa melangia que es manifestarà més clarament en les obres següents.

El vent fútil, publicat després de *Llucifer*, però d'escriptura anterior, és l'obra menys unitària del poeta. Tanmateix, tot i que s'hi recullen textos de diferents èpoques i estils, no es tracta simplement d'una recopilació de poemes esparsos sinó que manté una coherència evident. A la primera part del llibre ens trobam amb poemes on es manifesta el gust per la cançó, és a dir per la poesia que Gomila anomena de gust popular, però també el poema que parteix de l'experiència de la poesia pura, ja allunyada en el temps quan es publicà el llibre. En molts d'aquests versos apareix aquell deix de fina ironia tan propi del poeta o fins i tot l'apunt humorístic o burlesc, com també la tendresa o l'emoció en el retrat de personatges. En canvi, la darrera part del llibre ja s'acosta, tant per la forma com per la temàtica, als poemes de *Llucifer*. El pas del temps, la presència del record, un cert deix metafísic i el joc dels contraris hi són presents.

També pot resultar interessant assenyalar que en *El vent fútil* trobam un grup de poemes que tocarien de prop el que s'anomenà realisme social on el poeta ens parla, sempre però dins el seu propi estil, de determinats oficis i situacions de la classe obrera, la qual cosa ens fa pensar que Gomila estaria ben al corrent dels moviments literaris que es desenvolupaven a la seva època.

Llucifer és el poemari més ambiciós de Gomila. L'estructura mateixa del llibre, la seva riquesa temàtica i tot el simbolisme que s'hi respira la converteixen en obra fonamental del seu autor. El poeta ens explica que el títol fa referència a la significació

etimològica de Llucifer, és a dir el portador de la llum, tot i que segurament, atesa la ironia d'algun dels seus textos, seria lògic pensar que juga també amb el significat tradicional del mot que reforçaria la idea de dualitat a la qual ja ens hem referit. L'obra és, al mateix temps, tot un cant a la terra occitana que Gomila tant estimava. Així el Cant I és situat a Alvèrnia; el II a Provença i el tercer a la Guïena atlàntica.

Com a característiques destacades podríem referir-nos a la presència de jo de l'autor en la majoria de poemes –cosa que possiblement justificaria el subtítol de *Llegenda íntima*–, al protagonisme destacat del paisatge occità o a la importància de la nit, segurament en contraposició a la llum que representa Llucifer. Tot i que Gomila ens confessa que «la importància de les ombres i dels astres durant les nits a les ciutats de què es parla en el llibre, és deguda a les restriccions de la llum durant els anys de la guerra», possiblement, es tracta també d'una clara manifestació de la dualitat.

Llucifer conté una secció titulada «La rosa dels vents», constituïda per una sèrie de poemes de caràcter eròtic de gran càrrega simbòlica i emocional, on la poesia de Gomila, segons la meua opinió, es fa especialment feliç. No es tracta ja de l'amor adolescent de *La sorra calenta*, aquí ens trobam amb la sensualitat adulta, la voluptat descarnada i la urgència física. L'amor carnal s'hi fa més violent, més urgent i pròxim, s'omple d'una força que traspassa, a vegades, la simple unió dels cossos i tot el paisatge arriba a participar del moment de l'èxtasi, tot prenent una dimensió tel·lúrica que enllaça la unió carnal amb l'univers que l'envolta

Caldria, també, esmentar un grup de poemes en què es desenvolupen alguns pensaments importants de caire metafísic, expressats especialment a través de la tençó, forma tradicional de la poesia trobadoresca que tan bé coneixia Gumersind Gomila. Hi podem trobar des d'una senzilla conversa irònica fins a una discussió sobre la virtut i el pecat, el vici, el bé i el mal,

etc. Finalment, cap a la darrera part del llibre, es manifesta ja en alguns poemes una certa tristesa del poeta, un sentiment de malenconia pel pas del temps, per la joventut perduda, per una edat que comença a acostar-se a la vellesa.

El darrer llibre publicat per Gomila, *Els ocells morts*, és un poemari breu on el poeta evoca la seva Menorca natal, allunyada en el temps i en l'espai, l'època de la seva infantesa i primera joventut. A partir de la imatge simbòlica dels ocells, Gomila ens parla de la memòria i les emocions que li arriben de l'illa que el va veure néixer. Els poemes són com pinzellades, imatges del temps viscut a la ciutat de Maó, a la casa paterna del carrer de Gràcia, records del pare, de la vida familiar, del mar i el port, de la natura de l'illa. Com «l'ocell emigrador que vas i véns/ i travesses la mar d'un cap a l'altre» la veu de Gomila s'endinsa en l'espai emocional més íntim i retorna, ni que sigui simbòlicament, als paisatges de l'illa que, en el fons, sempre l'acompanyaren.

De Gumersind Gomila deia Pere Verdaguer a la seva *Antologia de poesia rossellonesa del segle XX*, l'única, per cert, que recull textos del poeta: «*La sorra calenta* revelava una sensibilitat finíssima, una exquisida delicadesa de sentiments i d'expressió... L'escriptura de *Llucifer* és encara més exigent... Dins el context rossellonès, Gomila és un dels poetes més autèntics, més purs i personals»

L'obra, però, de Gumersind Gomila, tot i mantenir aquesta certa independència i una marcada personalitat, no va ser en absolut aliena als diferents moviments de la poesia que s'escrivia a la resta dels Països Catalans a principis de segle XX. És més, està en clara sintonia amb alguns d'aquests moviments. No el trobarem en l'avantguarda ni en el surrealisme, però sí en altres experiències que es desenvolupen en la poesia catalana fins a la ruptura del 39 i la dictadura franquista.

Entres aquestes experiències esmentaríem el que podríem anomenar la cançó, de la qual són representatius poetes com

Tomàs Garcés i, en alguns poemes, Josep M. de Sagarra; la poesia pura amb el mateix Garcés, Marià Manent, J. Sebastià Pons, etc., o fins i tot el conreu d'una poesia de caràcter més metafísic. Hi endevinam també algun eco de Ventura Gassol i sens dubte no hi manca una lectura atenta de Josep Carner, com no seria desencaminat, davant la tendresa que presenten alguns dels seus textos, pensar en el Salvat-Papasseit menys avantguardista. Gumersind Gomila, tot i la seva formació autodidacta, es trobava ben al corrent de la poesia que s'escrivia a Catalunya i la seva obra, a partir del moviment postsimbolista, deixava entreveure una evolució que una mort encara prematura impedí de concretar. Només les circumstàncies i el retard en la publicació dels seus llibres, i la desaparició de la seva obra inèdita, poden explicar la sensació equivocada, que a vegades s'ha tingut, de trobar-nos davant una aventura solitària.

AQUELL ÀNGEL...

Aquell àngel que trobo cada dia
i no sé pas on va ni com es diu,
¿per què m'emplena el cor d'alegria?

En veure'm no vol somriure... i somriu.

(La sorra calenta)

LA POBRA CITA

El mestral sega la sorra
de la platja lentament
i l'ombra somriu al vent
al bell redós de la torre.
Qui s'atansa, qui s'escorre,
que peca amb el pensament.

La tarda, que mai no acaba,
viu de carn i joventut,
de gavina i de llagut,
d'alga fresca i de mar blava.
La meva pena és esclava
de l'àngel que no ha vingut.

(La sorra calenta)

LA LLUM SALVATGE

La sorra té moments de llum salvatge;
té un gruix de repetell tota la platja;
tusta que tusta el sol i tusta el vent,
i amb les dotze sagnades de migdia,
flama, caliu i ardor, clara follia,
el geni de Van Gogh se'ns fa present.

Jo recorro el sorrall d'un cap a l'altre,
amb un braser de foc a cada galta,
foll d'un desig d'infern i llibertat,
i em deixo caure mort a la vorera
com un tros de bandera
que reposa de lluites i combat.

(La sorra calenta)

RELOTGE DE SORRA

Deixa'm dormir... –t'he dit, i m'he estirat
damunt la sorra calda de migdia.
I tu t'has assegut al meu costat
com l'àngel de la santa companyia.

Feliç de sol, fingeixo de dormir
i et sento com respires a ma vora...
Jo voldria romandre sempre així;
jo voldria oblidar que passa l'hora.

Però tu no et resignes al meu joc
de tenir-te una mica abandonada,
i m'acaricies amb ta mà de foc
la meva cabellera desbruixada.

Després, omplint ton puny de fina sorra,
la vas vessant gra a gra damunt mon pit
sols per dir-me que l'hora sempre corre,
sols per dir-me que et tregui de l'oblit.

(La sorra calenta)

DESPERTAR

L'alba arriba, xal obert
amb un pit a cada banda
com una folla que et diu:
clava'm una punyalada!

De pensar i de no dormir
tinc el cap com aquells àngels
que fa temps que no han volat
i es volen vendre les ales.

Ja no sé si canta el gall
perquè sap que arriba l'alba;
o bé si l'alba se'n ve
perquè sent el gall que canta.

La darrera estrella cau,
i una calàndria l'atrapa.
Dalla al coll, els segadors
se'n baixen cap a la prada.

I si passa l'estornell
com empès per l'enyorança,
tot canta el matí gentil,
i jo ja penso en la tarda...

(Lucifer)

L'ÀNGEL COMPLAENT

Feia un temps de trobador
i una nit de lluna clara;
els carrers eren d'oblit;
l'empedrat era de nacre.
Déu s'havia retirat
i les verges somiaven;
punyalades de virtut
embalsamaven els arbres.

¿Ploraven els gessamins
de solitud o rosada?
Falconer del pensament,
mig pensament, mig calàndria,
jo m'estava creuclavat
en una creu agradable.
Els carrers eren d'oblit;
l'empedrat era de nacre.

Segurament ja era escrit;
tal volta ja ens esperàvem...
Vaig sentir devora meu
com una música d'ales...
Encara ara, pensament,
la meva ànima es demana
si no devíem pecar
de la primera mirada.

El castell de Sant Andreu
semblava un castell de cartes.
Les ombres, puntals ardots,
sostenien les muralles.
Vàrem oblidar la nit

i el rossinyol que cantava.
Oblidàrem fins el nom
de les coses més sagrades.

Navegava un bergantí
per una mar de besades;
les veles eren de foc,
i les àncores, de plata...
Damunt l'herba del coster,
al peu de la nit tan alta,
ens tornàrem de fonoll,
de trèvol i d'herba-sana...

Quan el cer es tornà roig
com d'una còlera estranya,
per la força de l'instint
el meu àngel s'encelava...
Mai no sabré, Llucifer,
si era llàgrima o rosada,
però em sentia lleuger
com el somni d'una daina...

(Llucifer)

LA BALANÇA

Ja neva, ja floreix la margarida,
ja madura el raïm, ja és erm el prat;
i jo, pels alts i baixos de la vida,
fello o content, me'n vaig enamorat.

Qui m'obrirà la fossa, al darrer dia,
mai no sabrà l'espai que he dut en mi,
ni aquesta pena feta d'alegria
ni aquest gentil patir que no és patir.

Balança sóc d'amor i fantasia;
balança sóc de tarda i de matí.

(Lucifer)

EL CAVALL BLAU

Galopa, mon cavall blau,
per les valls i les muntanyes,
dues estrelles d'oblit,
quatre estrelles d'esperança!
En les ales de l'amor,
mig d'amor, mig de venjança,
vés i clava-li un punyal,
a aquell blau de la distància!

Llança una rosa a la nit
si vols que floreixi l'alba!
Llança un clavell al matí,
si vols que plori la tarda!
Llança el cor al campanar
perquè digui a la campana:
–Jo són un ocell de foc
que no cap damunt cap branca!

Si, galopa galopant,
cap al blau de la distància,
trobessis, passat endins,
pel cós de les pedres blanques,
els Gomila desossats
sense llor i sense palmes,
arrenca-li set-cents fulls
a la història de la pàtria!

Si el passat et sembla estret,
gira les brides a l'alba!
Galopa vers l'avenir,
que vull rebre la fiblada
del vent de la Llibertat,
com un afront, a la cara!

(El vent fútil)

LUMEN GLORIAE

Deixeu-me els ulls oberts quan seré mort,
i que tothom constati que no dormo!

¿I de quin dret els vius tanquen els ulls
als qui poden, en fi, fixar la Vida?

Deixeu-me els ulls oberts quan seré mort,
i que tothom constati que no dormo!

(El vent fútil)

EL COMETA DE HALLEY

Dolmen d'angoixa i monument de por.
Record llunyà que quasi no és record.
Nit sense son mirant el cel immens,
enmig dels arbres negres del meu hort.
Pares, germans, veïnes i veïns
de terrat a terrat parlaven fort.

Hom feia comentaris. Jo, petit,
bé mirava, i ma por no veia res.
L'estel amb cua, on és?
Braç estirat, el pare me'l mostrà.
Ai, aquell braç del pare dins la nit!

Hi havia soroll d'ales. Als coloms
els trigava l'aurora, al colomar.
Jo també era un colom ple de neguit,
amb la por dins el cor i dins la mà...

En mi, l'estel Halley és sols encara
aquells batements d'ales dins la nit
i aquell braç estirat del pobre pare
amb un ramat d'estels al cap del dit.

(Els ocells morts)

LES DUES ESPASES

A la fi de novembre els estornells,
baixant cap a les terres africanes,
passen, a mig camí, damunt Menorca,
i fins i tot alguns hi fan escala.

Aquells falcats immensos, que es perdien
en la distància blava,
em daven enyorances de turbant
i de palmeres altes.

De vells lligams alarbs el menorquí
serva la remembrança.
Jo tenia tothora el pensament
al cor d'alguna Alhambra.
Al mig d'un safareig embalsamat
un brollador cantava...

Quan reverdia el març, a l'inrevés,
els meus ocells tornaven:
eren els bons auguris de l'estiu
que portaven a Europa l'alegrança.
Aleshores mon cor també els seguia
amb una pena estranya
i, per damunt de cims i de llacs verds,
veia sorgir calats i filigranes
de gòtiques agulles foradant
el blau de l'estelada...

Pel març i pel novembre era un ocell
de latituds tan oposades,
que encara ara el meu cor, com indecís
entre dues espases,

essent a tramuntana enyora el sud,
i essent al sud enyora tramuntana.

(Els ocells morts)

